

Bezpečnost pro 90. léta

Security studies for the 1990s. Ed. by Richard Shultz, Roy Godson, Ted Greenwood. McLean (USA), Brassey's 1993, 423 stran, ISBN 0-02-881072-4.

Publikace *Security studies for the 1990s* byla vytvořena na základě celotýdenního semináře třiceti ředitelů a vědeckých pracovníků, podílejících se na dvaceti programech mezinárodních vztahů a národní bezpečnosti. Kniha obsahuje dvanáct studií různých autorů, z nichž každá je opatřena poznámkami či komentářem dalších dvou nebo tří oponentů. Každá z vybraných studií se zabývá jiným aspektem bezpečnosti:

1. kapitola perspektivami hodnot, etiky a národní bezpečnosti,
2. kapitola úvodem do mezinárodní bezpečnosti,
3. kapitola příčinami, vedením a ukončením války,
4. kapitola procesem rozhodování o obraně,
5. kapitola jadernou doktrínou, šířením a kontrolou jaderných zbraní,
6. kapitola konvenčními silami,
7. kapitola zpravodajskými službami a národní bezpečností,
8. kapitola ujednáními o multilaterální kolektivní bezpečnosti,
9. kapitola konfliktem nízké intenzity,
10. kapitola ekonomikou a bezpečností,
11. kapitola životním prostředím a bezpečností,
12. kapitola systémy regionální bezpečnosti.

Tyto studie, které by měly být pro americké univerzity návodem, jak učit studenty předmět národní a mezinárodní bezpečnosti, mohou českému čtenáři nejen objasnit americké chápání těchto předmětů, ale také pomohou rozvést jejich pojetí u nás.

V úvodu knihy se Richard Shultz, Roy Godson a Ted Greenwood, kteří jsou zároveň i jejími editory, snaží načrtnout přehled dějin bezpečnostních studií v USA a na jejich základě ukazují současné změny ve světě, které vyžadují, aby i jejich pojetí ve studiu bezpečnostních studií bylo chápáno jinak. Ukazují čtyři rozdílné druhy bezpečnosti v současném světě: národní bezpečnost, mezinárodní bezpečnost, regionální bezpečnost a globální bezpečnost.

V první kapitole, na níž spolupracovali Hadley Arkes, J. W. Child, Charles W. Kegley, Jr., a Terry Nardin, je rozebíráno pojetí moderního politického myšlení od Machiavelliho přes I. Kanta až po politology poválečného období. Teorie mezinárodních vztahů a studená válka jsou rozebírány na základě přístupu G. Kennana, který do určité míry sdíleli i jiní politici a vědci.

Další kapitola, nazvaná autorem Richardem Shultzem Úvod do mezinárodní bezpečnosti, se sice zabývá mezinárodním systémem jako celkem, ale je zde kladen zvláštní důraz na Spojené státy a na vývoj jejich bezpečnostního systému od národního přístupu k mezinárodnímu. Tato problematika je rozdělena na šest částí:

- a) vojenská síla a role síly v současné světové politice – historický a filozofický přehled,
- b) důsledky konfliktu a války (především zhodnocení literatury na toto téma),
- c) použití síly – nástroje a cíle,
- d) americká národní a mezinárodní bezpečnost – proces a politika,
- e) typy a strategie vojenské síly,
- f) svět po studené válce, otázka národní, mezinárodní a globální bezpečnosti.

V komentáři k této kapitole vyjádřil M. A. East a Charles W. Kegley, Jr., názor, že koncepce přístupu k tématu této kapitoly, jak ji nastínil R. Shultz, může být dobře demonstrována i na příkladech mimo USA (např. problémy rozvojových zemí a problémy bezpečnosti, jak je musejí řešit mezinárodní organizace).

Autor třetí kapitoly Eliot A. Cohen uvádí, že tuto problematiku lze učit, tedy i studovat, přinejmenším čtyřmi způsoby: historicky, tematicky, s použitím chronologicky seřazených příkladů či intenzivně za použití příkladu jediné války (v tomto případě druhé světové války) k zdůraznění důležitých problémů. Autor se ve své studii obrací ke Clausewitzově dílu *O válce*, srovnává je však také s dílem čínského myslitele Sun Tzua *Umění války*, které významně ovlivnilo jak vojenské operace Japonska v Malajsii v roce 1942, tak čínský útok na vojenské síly OSN v Koreji v roce 1950. Tam, kde například Clausewitz zdůrazňuje roli inteligence, Sun Tzu pokládá za hlavní zdroj vítězství dovednou špionáž, anebo tam, kde se Clausewitz domnívá, že většina válek dříve či později přejde do krvavého střetu na bojišti, Sun Tzu považuje za vrchol válečného umění podrobit si nepřítel bez boje. Tímto rozdílným chápáním způsobu válčení se vytvářejí i zcela rozdílné styly vojenských operací.

Komentář k tomuto tématu napsal R. Spector, který klade důraz na to, aby se s problematikou k tomuto tématu nezačínalo až u Clausewitz, ale už u Machiavelliho, a W. B. Stock, jenž zdůrazňuje důležitost nejen vojenské strategie, ale celkového strategického procesu, který sjednocuje politiku, velkou strategii a specifické strategie.

Čtvrtá kapitola, kterou napsal Paul Y. Hammond a kterou považuje za základní z kurzů v oblasti národní bezpečnosti, se zabývá procesem rozhodování o obraně. Podle tohoto autora by neměla být opomíjena problematika velikosti pozemní a námořní armády, letectva, námořnictva, doktrín, které řídí plánování, cvičení a národní politiku.

Komentář k jeho studii napsal Richard K. Betts a Charles F. Hermann, kteří ji doplňují ještě o různé možnosti pohledu na danou problematiku (např. jaká je role vojáků v přechodném období od autoritářského režimu k demokratické společnosti, jaká „dohoda“ s vojenskou mocí upevňuje stabilitu demokratického systému).

V páté kapitole autora Roberta L. Pfaltzgraffa, Jr., je probírána otázka jaderných zbraní, jejich doktrína, šíření a kontrola. Autor sleduje vliv jaderných zbraní na strategické myšlení, vývoj teorie odstrašení v době přeměny od bipolárního světa k multipolárnímu jadernému světu, alternativní režimy kontroly zbraní, včetně Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, smluv SALT, START apod.

Komentář k této kapitole napsal Ted Greenwood, W. R. van Cleave a David W. Tarr, který oceňuje Pfaltzgraffův přístup, a to především tu skutečnost, že se zmínil o minulých doktrínách a strategiích, i fakt, že tím umožnil studentům je zhodnotit v souvislosti s měnícím se světem.

Ted Greenwood je autorem šesté kapitoly s názvem *Konvenční síly*. Volbu svého tématu zdůvodňuje faktem, že konvenčně vyzbrojená taktická letadla, lodě a pozemní vojenská vozidla až dosud nepodléhaly dohodám o kontrolách zbraní či důležitým jednáním a právě v poslední době začaly zajímat akademické kruhy, které mají za úkol podporovat snížení vojenských sil. T. Greenwood se zabývá funkční perspektivou konvenčních sil, struktury sil a kontroly zbraní.

Barry Posen ve svém komentáři k této kapitole zdůrazňuje, že by se každý student této problematiky měl ptát na to, jakým národním zájmům slouží americké konvenční zbraně a jaké zájmy stojí za to, aby se kvůli nim vydávaly velké finanční částky na udržení vysoce kvalitních vojenských sil. Autor druhého komentáře S. P. Rosen klade důraz na psychologický moment, na pochopení taktiky nepřítel a na chápání jeho doktríny v souvislosti s regionálními konflikty apod.

Autorem sedmé kapitoly je R. Godson, jenž navrhuje následující seřazení a studium témat týkajících se zpravodajské služby a národní bezpečnosti:

- 1) špionážní zpravodajská služba,
- 2) tajné shromažďování informací,
- 3) kontrarozvědka,
- 4) tajná akce,
- 5) analýza,
- 6) zpravodajská služba a demokracie.

Ve svých poznámkách k jednotlivým tématům autor uvádí příklady z historie, především z druhé světové války a studené války. Zdůrazňuje však skutečnost, že se po skončení studené války velmi změnilo nejen strategické prostředí, ale i role zpravodajské služby. Nicméně cílem tohoto studijního materiálu je vysvětlit základní složky, funkce a principy zpravodajské služby, které za každých okolností zůstávají stejné.

Komentář k tématu napsal E. R. May a H. Bradford Westerfield. E. R. May jako jednu z alternativ nabízí větší využití historického přístupu k tomuto tématu a sledování jednotlivých organizací (v USA např. CIA, DIA, NSA, NRO, FBI) z hlediska jejich genealogií. Jako druhou možnost navrhuje perspektivy zpravodajské služby z hlediska jejich důstojníků, jednotlivců, rozhodujících politických činitelů a jejich pomocníků, z hlediska mimovládního (jak na ně pohlíží tisk a vůbec veřejnost) i zahraničního, státního.

H. Bradford Westerfield si klade otázku, zda je správné učit o zpravodajské službě z hlediska studené války obohacené o zkušenosti z dvou světových válek. Domnívá se, že by se pozornost měla spíše zaměřit na současnou problematiku zpravodajské služby a na její změny v současných podmínkách.

Uspořádáním multilaterální kolektivní bezpečnosti se v osmé kapitole zabývá Stephen M. Walt. V jejím úvodu uvádí, že způsob, jak státy chtějí skloubit své schopnosti a koordinovat své akce, ovlivňuje bezpečnost každého z členů politického systému buď tím, že každému státu nabídne adekvátní obranou podporu, anebo jej zanechá izolovaný a zranitelný. Konstatuje, že události minulých pěti let dokazují potřebu teoretické základny, bez níž a bez uvědomění si základních běžných sil, které řídí mezinárodní politiku, bychom jen slepě promítali současné trendy do budoucnosti. Studium aliancí autor zaměřuje na tři základní otázky:

1) Co působí na to, aby dva nebo více států vytvořily aliance?

2) Jaký vliv mají aliance na mezinárodní politiku a zvláště na pravděpodobnost vzniku války?

3) Jaké jsou typické problémy udržení a řízení aliance?

Komentář k tomuto tématu napsal Stephen P. Gilbert a George H. Quester, kteří považují za velký autorův přínos jeho trvání na čtyřech pedagogických principech, s nimiž přistupuje k studiu bezpečnosti, tj. důležitost postupu pro daný obor, teoretická orientace, objektivní zkoumání problému a založení studia bezpečnosti na historických studiích.

Devátá kapitola, kterou napsal S. C. Sarkesian, se zabývá konfliktem nízké intenzity a je rozčleněna do pěti hlavních oblastí studia:

1) mezinárodní strategické prostředí a studium spektra konfliktů,

2) koncepční a teoretické základy nekonvenčních konfliktů v kontextu střetů v době míru,

3) role vnějších sil v nekonvenčních konfliktech rozvojového světa se zvláštním zřetelem na USA,

4) příklady demonstrující závěry z prvních tří oblastí,

5) závěry zaměřené na politiku a strategii nekonvenčních konfliktů Spojených států, možnosti a efektivitu v takových konfliktech.

Ve shrnutí k tomuto tématu autor konstatuje, že současná doba bude charakterizována nekonvenčními konflikty vycházejícími z oblastí rozvojového světa. USA by měly utvářet svou politiku a strategii v nekonvenčních a regionálních konfliktech tak, aby odpovídala jasně vytyčeným národním zájmům.

V komentáři k tématu se Stephanie G. Neumanová zaměřuje na ty části lekce, u nichž by neškodilo udělat mnohem detailnější analýzu, tj. prostředí mezinárodní bezpečnosti, příčiny nekonvenčních konfliktů, americký politický a vojenský postoj k nekonvenčním a regionálním konfliktům. Druhý autor komentáře W. J. Taylor, Jr., doplňuje kurz o další témata – např. o problematiku lidských práv, o legální aspekty konfliktu nízké intenzity apod. Domnívá se, že kurz potřebuje více pozornosti v oblasti psychologických operací, diplomacie, veřejných věcí, informací, ekonomických nástrojů a amerických zkratů v konfliktech nízké intenzity.

Další příspěvek, napsaný Donaldem C. Hellmannem, je zaměřen na centrální roli ekonomiky v národní bezpečnosti. Autor konstatuje, že se koncem studené války změnilы podmínky ve světě, došlo k relativnímu úpadku USA a k vzestupu Japonska a Německa a že i přes vzrůstající světovou vzájemnou provázanost v hospodářské sféře je řízení ekonomických vztahů mezi industrializovanými a nově industrializovanými zeměmi velmi obtížné. Dokazuje, že ekonomická a bezpečnostní politika je podmíněna vnějším prostředím, v němž působí.

Komentář k tématu napsal Robert H. Dorf, jenž akcentuje současné základní aspekty ekonomiky a bezpečnosti oproti profesorem Hellmannem uváděným „starým“ aspektům. Robert Gilpin vidí velký přínos D. C. Hellmanna v tom, že si uvědomuje měnící se ekonomické a zahraniční vztahy USA k Japonsku. Nepřiklání se však na stranu těch, kteří se domnívají, že by Spojené státy měly vůči Japonsku, představujícím pro USA ekonomické a možná i bezpečnostní nebezpečí, provádět mnohem tvrdší politiku, ani těch, kteří se drží pozice předchozích administrativ, které se domnívaly, že se problémy s Japonskem vyřeší samy.

Prostředí a bezpečnost je námětem jedenácté kapitoly, jejímiž autory jsou W. Harriet Critchley a Terry Terriff. Důvodem pro zařazení této kapitoly do publikace je skutečnost, že se v současné národní i mezinárodní politice rýsuje větší možnost negativní změny životního prostředí, kterou zavíná člověk. Studie nabízí svým čtenářům možnost, jak chápat předmět problematiky životního prostředí v souvislosti s národní bezpečností. Dokumentuje to na příkladech z války ve Vietnamu, kde USA záměrně, aby zničily lesní porosty a úrodu nepřítele, použily defolianty, z války v Perském zálivu, kde došlo k ničení rafinerií ropy apod. Ničení životního prostředí v konfliktech musí být podle autora posuzováno jako globální problém, stále více ovlivňující mezinárodní vztahy.

Robert Mandel a Oran R. Young, kteří napsali komentáře k této studii, konstatují, že je třeba, aby i přes své značné názorové rozdíly odborníci na národní bezpečnost a životní prostředí společně jednali a vypracovali analýzu situace i vhodnou efektivní politiku k zamezení dalšího ničení životního prostředí.

Poslední kapitola, napsaná Edwardem A. Kolodziejem, je myšlenkově rozdělena do tří oddílů:

- 1) původ, instituce a funkční procesy systémů regionální bezpečnosti;
- 2) cíle, strategie, způsoby výměny jejich základních aktérů, aby se tyto systémy uchovaly, nebo změnily;
- 3) systematické porovnávání a hodnocení organizace nebo činnosti všech systémů regionální bezpečnosti.

Komentáře k tomuto tématu napsali J. E. Endicott, R. E. Harkavy a Paul Viotti. J. E. Endicott kladně hodnotí přístup profesora E. Kolodzieje k novému myšlení, které je třeba studentům v rychle se měnícím mezinárodním systému předvést. R. E. Harkavy a P. Viotti dovádějí některé Kolodziejovy myšlenky do současnosti, především poukazují na období glasnosti a perestrojky v bývalém Sovětském svazu a všímají si toho, jak působily jako katalyzátor dalších událostí.

Kniha je velmi zajímavá především svým pojetím jednotlivých témat a názory na to, jak by studium problematik mělo vypadat a co by mělo zachytit. Obsahuje velké množství doporučené literatury, která myšlenkově a tematicky rozvádí navržené oblasti studia. Také tabulky, grafy, diagramy i komentáře, které jsou zařazeny na konci každé studie, jsou velmi přínosné.

Světlana Havlíčková